

Cultuur in uitvoering

AUTEURS Nicole Simons & Peter de Ronde

FOTOGRAFIE Dennis Wu

Om zich te profileren als cultuurstad wil Maastricht zich kandidaat stellen voor de titel Culturele Hoofdstad van Europa in 2018.

Voor Maastricht staat voorop dat het kandidaatschap voor Culturele Hoofdstad van Europa een blijvend positief effect moet hebben op de economische structuur en de positionering van de stad als een internationale cultuurstad met Europese allure. Vooruitlopend daarop worden in een periode van tien jaar niet alleen stappen gezet om de titel binnen te halen, maar wordt tevens een ontwikkeling in gang gezet die moet leiden tot een structurele verbetering van het (internationale) culturaanbod, een versterking van het Euregionale productieklimaat en een grotere participatie van culturele productie- en kennisinstellingen in grensoverschrijdende samenwerking. Een sterke internationale coöperatie met steden en provincies c.q. regio's binnen de Euregio Maas-Rijn maakt hier onderdeel van uit.

Gekeken naar de ervaringen met eerdere edities van het evenement blijkt dat er op een aantal punten overeenkomsten zijn tussen eerdere Culturele Hoofdsteden en Maastricht. Zo is de sociaaleconomische insteek van de kandidaatstelling als Culturele Hoofdstad ook in Rotterdam (2001), Lille (2004), Sibiu (2007) en Liverpool (2008) een belangrijk motief geweest. Ook toekomstige Culturele Hoofdsteden noemen deze sociaaleconomische doelstellingen. Voor wat betreft investeringsvolume gaat een vergelijking met Lille en daarnaast ook Istanbul (2010), Essen (2010) en Marseille (2010) op. Net als Salamanca (2002), Lille en Luxemburg (2007) zet Maastricht bovendien in op samenwerking in een grotere internationale regio.

Economische dynamiek van culturele sector

In 2006 heeft de Europese Commissie een omvangrijk onderzoek uitgevoerd naar de economische en sociale effecten van de culturele en creatieve sector. De aanleiding van dit onderzoek was de Lissabon-ambitie (2000): een ontwikkelingsplan dat de Europese Unie in tien jaar tijd tot de meest competitieve kenniseconomie ter wereld moet maken. De resultaten laten zien dat cultuur een stuwende kracht is ten aanzien van economische en sociale ontwikkeling en een belangrijke bijdrage

levert aan innovatie, educatie en een aantrekkelijk vestigingsklimaat. De culturele en creatieve sector is een groeisector, met op dit moment zelfs een sterkere groei (tien procent) dan andere economische sectoren (drie procent). Hetzelfde geldt voor de werkgelegenheidsontwikkeling in deze sector, waar bovendien een bovenmatig aandeel werkgelegenheid voor lager opgeleiden te verzilveren is. De resultaten tonen eveneens aan dat de sector een belangrijke sociaalmaatschappelijke functie vervult, integratie tussen bevolkingsgroepen bevordert, gemeenschapsgevoel creëert en bijdraagt aan verspreiding van democratische en sociale waarden. Ook lijkt cultuur de Europese burgers te 'verleiden' tot het idee van Europese integratie, wat vooral belangrijk is vanuit de Europese gedachte.

Maastricht cultureel onderscheidend

Maastricht wordt gekenmerkt door een unieke culturele biografie, waarbij drie cultureel onderscheidende factoren centraal staan. Allereerst het cultureel-historisch verleden van de stad, waarin vier zwaartepunten zijn te onderscheiden: de Romeinse tijd, het middeleeuws religieuze verleden, de garnizoensstad en de industriestad. Ten tweede is het moderne Maastricht een stad van zogenoemde culturele carrières. Dit begrip doelt op het brede culturele spectrum van de stad dat wordt gevormd door de vele en diverse culturele instellingen en de aanwezigheid van het kunstvakonderwijs en de cultuurwetenschappen in Maastricht. Hierdoor kan de stad worden opgevat als een platform waar een aantal fundamentele culturele carrières gevolgd kan worden. Dit systeem ontleent zijn kracht aan een sterk ontwikkelde culturele infrastructuur, een onderscheidende Euregionale positie en een gemarkeerde nationale positie. Het concept van de Culturele Carrières heeft ertoe bijgedragen dat Maastricht door het Rijk bestempeld is als een van de acht Culturele Brandhaarden in Nederland. In het cultuurbeleid 2009-2012 is dit achttal steden aangewezen als locaties waar de Nederlandse culturele basisinfrastructuur nadrukkelijk zal worden ontwikkeld.

De laatste cultureel onderscheidende factor is dat Maastricht een belangrijke plaats in de Europese regio inneemt. Maastricht heeft zich ten doel gesteld om zowel de kandidatuur voor Culturele Hoofdstad

Het Bonnefantenmuseum, Maastricht.

van Europa als de realisatie hiervan in nauwe samenwerking met deze omringende Euregio Maas-Rijn vorm te geven. Deze regio omvat een gebied met circa 3,7 miljoen inwoners, gevormd door de Nederlandse provincie Limburg, de Duitse regio Aken en de in België gelegen Vlaamstalige provincie Limburg, de Franstalige provincie Luik en de Duitstalige gemeenschap Eupen. Het hart van de regio wordt gevormd door het stedelijk landschap van de steden Maastricht, Aken, Hasselt, Heerlen, Luik en Sittard-Geleen.

Euregio

De Euregio Maas-Rijn kenmerkt zich door een sterk vertakt vervoersnetwerk van vliegvelden, internationale hogesnelheids- en intercity treinverbindingen en een dicht netwerk van snelwegen. Daarnaast maken vier grote internationaal georiënteerde universiteiten onderdeel uit van dit stedelijk landschap. De nationaal perifere ligging van de steden en de hen omringende regio's biedt een internationale uitgangspositie met een grote culturele en meertalige rijkdom. De gehele Euregio Maas-Rijn koestert deze rijkdom en onderschrijft het belang ervan voor de kwaliteit van het leven en de economische dynamiek. De titel Culturele Hoofdstad van Europa wordt gezien als een middel om de culturele dynamiek in het gebied verder te versterken en te vernieuwen, onderdeel te maken van het dagelijkse leven in de Euregio en landsgrenzen te slechten.

De komende periode is erop gericht om in 2012 tot een kwalitatief hoogwaardige kandidatuur voor Culturele Hoofdstad van Europa 2018 te komen. De keuze om in een zeer vroeg stadium de horizon vorm te geven, biedt de ruimte om een proces op gang te brengen dat leidt tot integratie van belangen en het ontwikkelen van een breed draagvlak en grote betrokkenheid van relevante partijen in de wijde Euregionale omgeving. De combinatie van continuering van beleid en intensivering van de daarbij behorende (financiële) inspanningen brengt een integratief proces op gang dat gefaseerd de condities schept om tot goed partnerschap te komen (2010), de kandidaatstelling vorm te geven (2012) en de feitelijke programmering ter hand te nemen (2014). De definitieve beslissing over de kandidatuur wordt in 2014 door de Europese Commissie in Brussel genomen. De elf samenwerkingspart-

ners zullen hiertoe afspraken maken ten aanzien van de gezamenlijke ambitie, organisatie en financiering van het proces, het 'bidbook' en de realisatie van de Culturele Hoofdstad van Europa in 2018. De financiële investering die gemoeid is met de programmering, marketing, communicatie en organisatie van Culturele Hoofdstad van Europa in 2018 wordt geraamd op zo'n tachtig miljoen euro. De voorbereidingsperiode 2008-2018 zal nog eens zo'n twintig miljoen euro gaan kosten. Daarnaast zullen er ook fysieke investeringen gedaan moeten worden in culturele infrastructuur, zoals bijvoorbeeld de Timmerfabriek in het Belvédèregebied, waar zo'n vijftig miljoen euro mee gemoeid is.

Culturele initiatieven

Als onderdeel van het totale proces zal in 2009 een artistiek leider starten met het vormgeven van de inhoudelijke discussie. De hoofdvraag van deze discussie zal zijn: Op welke artistieke vraag is de Culturele Hoofdstad het antwoord? De artistiek leider vervult daarmee een motorfunctie in het bij elkaar brengen van het culturele veld, met als doel het nadenken over de artistieke inhoud van de kandidatuur. Cultuurconsumenten, cultuurmakers en alle anderen die deel uitmaken van de culturele carrières in Maastricht moeten gezamenlijk de maat bepalen van Maastricht en invulling geven aan hun verhouding tot de kunstenaars en culturele instellingen in de partnersteden. Deze discussie moet in 2010 leiden tot een gezamenlijke themakeuze voor Maastricht Culturele Hoofdstad van Europa 2018.

De inhoudelijke input is essentieel. De productieve relaties tussen kunst en cultuur, economie en stedelijke ontwikkeling leggen de basis voor de cultuursprong die Maastricht in creatieve en dynamische zin wil maken. Daarmee worden maatschappelijke effecten zowel op economisch, sociaal-cultureel als fysiek terrein gegenereerd.

Ruimtelijke ontwikkelingen

De uiterlijke zichtbaarheid van de cultuurstadambitie komt in een aantal stedelijke ontwikkelingsprojecten tot stand, bijvoorbeeld in het Belvédèregebied. Het project Belvédère behelst de ingrijpende stedelijke herstructurering van een gebied van circa 280 hectare in en direct ten noordwesten van de binnenstad van Maastricht. Het

programma omvat vierduizend woningen, 150.000 m2 kantoren, 50.000 m2 winkelruimte en ruimte voor nieuwe stedelijke faciliteiten, waaronder een groot aantal culturele voorzieningen. De culturele investeringen in het project zijn vastgelegd in een intentieverklaring van de samenwerkende partijen (gemeente Maastricht, ING Real Estate en BPF Bouwinvest). Hierbij gaat het om de vestiging van een culturele topvoorziening, het faciliteren van experimentele broedplaatsen, het ontwikkelen van een locatie voor culturele manifestaties en kunst in de openbare ruimte.

Maastricht wil niet alleen haar eigen culturele rijkdom onderstrepen, maar die van de gehele Euregio Maas-Rijn.

In dit project is het gebied 'de Binnensingel' niet alleen de schakel tussen het stadshart en het buitengebied, maar het functioneert bovendien als een nieuwe culturele binnenstadskern. Refererend aan de historische industriële context wordt hier een oude timmerfabriek omgebouwd tot een moderne productieomgeving voor cultuur: een 'Cultuurfabriek' die een aantal professionele culturele instellingen voor theaterproducties, een muziekwerkplaats en een filmhuis zal huisvesten. De Cultuurfabriek biedt ruimte voor groei in aantal en kwaliteit van de producties, voor werkgelegenheid in cultuur (nu reeds een sector met duizend banen in de stad, waarbij men op de locatie Timmerfabriek honderd tot honderdvijftig deels nieuwe banen verwacht) en voor nieuwe samenwerkingsverbanden met private culturele en creatieve ondernemers. Hierdoor moet deze sector groeien tot een totale werkgelegenheid van zo'n vierduizend banen. Het van oudsher industriële gebied beschikt tevens over een aantal architectonisch zeer bijzondere ketelhuizen. Door internationaal muziekercoryfee André Rieu wordt de mogelijkheid verkend om zijn repetitie- en opnamestudio's naar deze setting in het stadshart van Maastricht te verplaatsen. Het totale investeringsvolume voor het project bedraagt 45 miljoen euro. De naastliggende negentiende-eeuwse binnenhaven Het Bassin, direct gelegen aan de Maas, vormt het decor voor de vestiging van een internationaal theater gecombineerd met een congrescentrum. In het project Kwaliteitssprong wordt onderzocht of een dergelijke ontwikkeling zich aan beide zijden van de Maas zou kunnen ontwikkelen. Deze samenhangende gebiedsontwikkelingen dragen bij aan een versterking van het culturele klimaat, een economische structuurversterking en duurzaam behoud van de kwalitatieve stedelijke toeristische aantrekkingskracht van Maastricht.

Cultuur als motor voor stedelijke ontwikkeling

De keuze van Maastricht om te kandideren voor Culturele Hoofdstad van Europa past bij de in het verleden ingezette strategie waarin cultuur- en congresstoerisme en een sterke Europese positionering belangrijke pijlers vormen voor het economisch beleid en de werkgelegenheid van de stad. Het versterkt bovendien de recente visie dat een verdergaande integratie van cultuur en economie een goede basis

vormt voor een onderscheidende (internationale) positionering van de stad, zowel voor potentiële vestigers als voor recreatieve en zakelijke bezoekers. Deze kandidatuur staat niet op zichzelf maar maakt onderdeel uit van een bredere strategie van visieontwikkeling, stedelijke programmering en ruimtelijke ordening. Op basis daarvan zijn drie grote projecten van Maastricht als een soort van ruggengraat samengebracht in het ABC van Maastricht: de A2 (ondertunneling en herstructurering van aanpalende wijken), Belvédère en Culturele Hoofdstad.

De verwachting is dat de ontwikkelingen leiden tot de gewenste sterke Europese en culturele profilering van de stad, waardoor enerzijds een vergroting van de werkgelegenheid en anderzijds een toename van het aantal internationale bezoekers en bestedingen zal plaatsvinden. Vooral die economische meerwaarde mag niet onderschat worden. Steden zijn knooppunten geworden van ontmoeting en van transactie, van inspiratie en creativiteit. Dynamiek en netwerken ontstaan door 'face-to-face'-contacten tussen makers en kenniswerkers onderling en tussen hen, het publiek en de markt. Een bruisend stedelijk cultureel domein is de ideale biotoop om dit soort transacties tot stand te brengen. Wil Maastricht zich, in samenwerking met de culturele instellingen, de universiteit en kunstvakopleidingen, blijvend profileren als internationale cultuurstad en kennisstad, die kenniswerkers aantrekt en vasthoudt omdat er een modern cultuuraanbod staat, dan is een strategische benadering én verknoping van ruimtelijke projecten, programma's en infrastructuur in een langjarig perspectief noodzakelijk.

Nicole Simons (nicole.simons@maastricht.nl) is projectmanager Gebiedsontwikkeling bij het Ontwikkelingsbedrijf van de gemeente Maastricht en onder meer verantwoordelijk voor de kandidatuur van Maastricht voor de titel van Culturele Hoofdstad van Europa in 2018. Peter de Ronde (peter.de.ronde@maastricht.nl) is stedenbouwkundige bij de sector Ruimte van de gemeente Maastricht. Hij is betrokken bij de gebiedsontwikkeling Belvédère en voorzitter van het kwaliteitsteam Belvédère.

Literatuurselectie

Belvédère Wijkontwikkelingsmaatschappij BV (2009) Belvédère Maastricht. <www.belvedere-maastricht.nl> Laatst bezocht: april 2009.

Ecorys Nederland BV (2008) Economische effecten Maastricht Europese Culturele Hoofdstad. Maastricht: Gemeente Maastricht.

Geppert, J. (2008) De economische waarde van de cultuursector in de provincie Limburg en de buurregio's - Rapport 2008. Maastricht: Provincie Limburg.

Palmboom, F. (2004) Masterplan Belvédère. Maastricht: WOM Belvédère.

Saris, J. (2008) Nieuwe ideeën voor oude gebouwen. Creatieve economie en stedelijke herontwikkeling. Rotterdam: NAI Uitgevers.